

ترور شهید سپهبد سلیمانی از منظر قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه (با تأکید بر رسالت رسانه‌های برون‌مرزی) جاوید منتظران^۱، سیداصغر جعفری^۲

چکیده

در تاریخ چهاردهم دی ۱۳۹۸ (۳ ژانویه ۲۰۲۰)، سپهبد قاسم سلیمانی فرمانده سپاه قدس ایران، مهندس ابومهدی المهندس معاون الحشدالشعبی و کاروان همراه آنها، مورد حمله موشکی و ترور هدفمند ارتش آمریکا قرار گرفت. با توجه به اینکه ترور هدفمند شهید سپهبد سلیمانی، به‌عنوان فرمانده ارشد نظامی یک کشور در خاک کشور دیگر از سوی کشوری ثالث، نمونه بارز تروریسم دولتی محسوب می‌شود، بر این اساس، سؤال مقاله این است که ترور این فرمانده ارشد نظامی ایران و جبهه مقاومت، از منظر قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه چه وضعیتی دارد؟ برای رسیدن به پاسخ، پژوهش با روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و در چارچوب حقوق بین‌الملل بشردوستانه با گردآوری مدارک معتبر و موثق به طریق اسنادی و کتابخانه‌ای و مراجعه به مطالب منتشر شده در اندیشکده‌های معتبر بین‌المللی، به بررسی مسئله پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد اقدام آمریکایی‌ها در ترور فرمانده نظامی ایران و همراهانش، در تضاد عینی با منشور ملل متحد، ناقض بدیهی‌ترین اصول و قواعد حقوق بین‌الملل از جمله اصول عدم‌مداخله، اصل حاکمیت دولت‌ها، اصل منع توسل به‌زور، اصل عدم تجاوز و اصل مصونیت نمایندگان دولت‌ها و در نهایت به‌عنوان جلوه‌ای از تروریسم دولتی و جنگ تجاوزکارانه علیه دو کشور ایران و عراق قلمداد می‌شود. در این میان، نهادهای حقوق بشری، سازمان ملل، اندیشکده‌های بین‌المللی و معتبر جهانی نیز اقدام دولت آمریکا را تجاوزکارانه، جنایت آشکار و نقض جدی حقوق بین‌الملل دانسته‌اند.

واژه‌های کلیدی: سپهبد سلیمانی، ترور هدفمند، حقوق بین‌الملل، حقوق بشردوستانه، رسانه برون‌مرزی.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۰۱

۱. کارشناسی حقوق و کارشناسی علوم سیاسی، کارشناس ارشد روابط بین‌الملل، تهران. ایران.

montazeran.javid@gmail.com

Jafari1647@yahoo.com

۲. استادیار حقوق بین‌الملل دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ایران.

۱. مقدمه

در تاریخ چهاردهم دی ۱۳۹۸ (۳ ژانویه ۲۰۲۰)، طی یک عملیات هدفمند، سپهبد قاسم سلیمانی فرمانده سپاه قدس ایران به همراه ابومهدی المهندس معاون فرمانده الحشد الشعبی عراق و همراهانشان، در نزدیکی فرودگاه بغداد پایتخت عراق، در حمله موشکی پهباد آمریکایی، به شهادت رسیدند. در پی این ترور، وزارت دفاع آمریکا در بیانیه‌ای اعلام کرد که ارتش این کشور به دستور رئیس‌جمهور دونالد ترامپ، «با کشتن قاسم سلیمانی فرمانده نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران، اقدام دفاعی قاطعی برای حراست از پرسنل آمریکا در خارج از کشور انجام داده است» (The US Statement by the Department of Defense, Jan. 2, 2020). دونالد ترامپ رئیس‌جمهور ایالات متحده نیز با مطرح کردن ادعاهایی مدعی شد ژنرال قاسم سلیمانی هزاران آمریکایی را در برهه‌ای از زمان کشته یا به شدت مجروح کرده بود و در حال برنامه‌ریزی برای کشتن تعداد بیشتری بود و آمریکا باید مدت‌ها قبل او را از میان برمی‌داشت، بنابراین ما اقدامی برای جلوگیری از بروز جنگ انجام دادیم (Washington Post, 2020).

مطالعه و بررسی ترور هدفمند شهید سپهبد سلیمانی، از منظر حقوق بین‌الملل حائز اهمیت است. فقدان مطالعه آثار و نتایج ترور شهید سپهبد سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه، رویکردهای رسانه‌ای شبکه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی صداوسیما را در پرداخت حقوق بین‌المللی به این مسئله مهم، از جامعیت دور می‌سازد. همچنین با توجه به اینکه تالی فاسد تداوم اقدامات فراحقوقی و نامشروع دولت آمریکا در ترور فرماندهان نظامی دو کشور ایران و عراق، ممکن است تبدیل به روبه‌ای عرفی و نهایتاً موجب بی‌ثباتی نظم و امنیت جامعه بین‌المللی شود، بنابراین اتخاذ تدابیر لازم به‌منظور رویارویی حقوقی و رسانه‌ای و جلوگیری از وقوع اتفاقات و حملات مشابه، ضروری است. بنابراین به‌منظور ارائه راهکارهای رسانه‌ای برای برنامه‌سازی در شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی برون‌مرزی صداوسیما، انجام پژوهشی مبتنی بر بررسی ترور سپهبد سلیمانی از منظر قواعد حقوق بین‌الملل، ضرورت دارد. نتایج حاصل از انجام این مقاله پژوهشی علاوه بر شبکه‌های برون‌مرزی می‌تواند توسط ارگان‌های سیاست‌گذار و تصمیم‌گیر در حوزه‌ی رسانه‌های داخل کشور نیز مورد بهره‌برداری حقوقی و رسانه‌ای قرار گیرد. بر این اساس لازم است که ترور این فرمانده بزرگ نظامی از منظر حقوق و قواعد بین‌الملل به‌طور ویژه بررسی شود و به این سؤال مهم که ترور فرمانده نظامی ارشد ایران و جبهه مقاومت،

از منظر موازین و قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه چه وضعیتی دارد؟ پاسخ داده شود. در این میان فرضیه‌ای که پژوهش پیش‌رو مدنظر دارد این است که ترور هدفمند سپهبد سلیمانی نقض فاحش آشکار قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه بین‌المللی است. روش تحقیق این پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده و روش و ابزار گردآوری مدارک معتبر و موثق به طریق کتابخانه‌ای و اسنادی شامل کتب و پژوهش‌های علمی مرتبط با مباحث ترور هدفمند و قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه، به همراه مراجعه به سایت‌های اندیشکده‌های معتبر بین‌المللی و بررسی گزارش‌ها و تحلیل‌های منتشر شده مرتبط با موضوع مقاله است.

در خصوص پیشینه پژوهشی می‌توان گفت، تاکنون مطالب متعددی پیرامون بررسی حقوقی- بین‌المللی ترور و شهادت سپهبد سلیمانی و همراهانش، نگاشته شده است که عمدتاً در قالب یادداشت‌های تحلیلی، گزارش‌های مختصر و مصاحبه‌های ژورنالیستی بوده است، ولی به دلیل گذشت مدت‌زمان اندک از این موضوع، پژوهش دقیق و جامعی به‌ویژه از بعد حقوقی بین‌المللی با رویکرد رسانه‌ای منتشر نشده است. بر این اساس نوآوری پژوهش پیش‌رو در ارائه راهبردهای رسانه‌ای برای پرداختن به ترور شهید سپهبد سلیمانی از بعد حقوقی بین‌المللی خواهد بود.

۲. وضعیت ترور شهید سپهبد سلیمانی در چارچوب حقوق بین‌الملل بشردوستانه

۲-۱. قتل هدفمند از زاویه مقررات حقوق بشردوستانه

هدف اصلی حقوق بین‌الملل بشردوستانه که در غالب معاهدات و اسناد بین‌المللی آمده است، حمایت از حیات، سلامت و کرامت غیرنظامیان و رزمندگانی که صحنه درگیری را ترک کرده‌اند، است. همچنین حقوق بین‌الملل بشردوستانه حق طرف‌های درگیری را در انتخاب روش‌ها و سلاح‌های جنگی محدود می‌نماید. به‌طور کلی حقوق بشردوستانه از حقوق اساسی بشر و از حقوق قربانیان در شرایط جنگ دفاع نموده و باعث کاهش آلام صدمات ناشی از مخاصمات مسلحانه می‌شود. قواعد آن به دلایل بشردوستانه حق طرفین مخاصمه را در انتخاب و استفاده از ابزارها و شیوه‌های جنگی محدود می‌کند و اشخاص و اشیایی را که از درگیری‌ها متأثر شده یا خواهند شد، مورد حمایت قرار می‌دهد. حقوق بشردوستانه حقوق مخاصمات نیز نامیده می‌شود (فقیه حبیبی، ۱۳۹۵: ۸۵). مقررات حاکم بر مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیر بین‌المللی، حقوق مخاصمات مسلحانه یا حقوق بین‌الملل بشردوستانه است که این قوانین را در کنوانسیون لاهه

۱۹۰۷ و حقوق سنتی جنگ و به‌صورت مبسوط در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو (۱۹۴۹) و پروتکل‌های الحاقی آن می‌توان مشاهده کرد. در این قوانین، رفتار و رویه‌های حاکم بر مخاصمه مسلحانه، اعم از بین‌المللی و غیر بین‌المللی و هدف‌گیری نیروهای رزمنده در طول مخاصمه، تبیین و نظام‌مند شده است (Human Rights watch, 2011). در این میان یکی از توجیحات حقوقی که آمریکایی‌ها در توجیه اعمال مخاصمه‌آمیز خود به آن استناد می‌کنند، توسل به دیدگاه «ترور هدفمند» به‌عنوان استثنائی بر اصل ممنوعیت توسل به‌زور است که سال‌ها از سوی این کشور مورد استفاده و استناد قرار گرفته است.

حقوق دانان برای عبارت ترور هدفمند تعاریف متعددی ارائه نموده‌اند؛ کامل‌ترین تعریفی که برای این مفهوم ارائه شده، عبارت است از: «کاربرد نیروی کشنده توسط یک تابع حقوق بین‌الملل با قصد، برنامه‌ریزی قبلی و عمد برای کشتن اشخاص تعیین شده که در بازداشت مادی افراد ترور کننده نباشند» (Melzer, 2008: 3-5). از نگاه گری سولیس^۱، محقق برجسته و استاد سابق حقوق در دانشگاه نظامی نیویورک، قتل هدفمند زمانی مشروع است که مخاصمه مسلحانه بین‌المللی یا غیر بین‌المللی در جریان باشد. بدون جریان داشتن یک مخاصمه مسلحانه، قتل هدفمند شهروندان اعم از تروریست‌ها و غیرتروریست‌ها یک قتل سیاسی تلقی خواهد شد (ظریف و آهنی‌امینه، ۱۳۹۱: ۶). در رابطه با مشروعیت و یا غیرقانونی بودن این نوع عملیات، مبنای بحث مبتنی بر این واقعیت است که هر ترور هدفمند مورد حمایت دولتی که در قلمروی حاکمیت دولت دیگر انجام گیرد، چون در ذیل ممنوعیت توسل به‌زور مندرج در بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد، قرار می‌گیرد، بنابراین باید مطابق با استثنائات مقرر در حقوق بین‌الملل به نحوی توجیه‌پذیر باشد (حسینی و حسینی، ۱۳۹۷: ۲۰۵).

۲-۲. وضعیت ترور سپهبد سلیمانی در شرایط استثنائی توجیه قتل هدفمند

منشور سازمان ملل در بند ۴ ماده ۲ مقرر می‌کند که کلیه اعضاء باید از توسل به‌زور یا تهدید به آن علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی یک کشور اجتناب کنند. این موضوع که از آن به اصل منع توسل به‌زور یاد می‌شود و از قواعد آمره بین‌المللی است، البته استثنائاتی دارد:

۱. دفاع مشروع (ماده ۵۱)؛

۲. اقدامات شورای امنیت برای حمایت یا بازگرداندن صلح و امنیت بین‌المللی که از جمله

شامل کاربرد نیروی نظامی می‌شود (ماده ۴۲)؛

۳. رضایت بر تهدید و کاربرد زور در قلمرو دولت.

بنابراین شرایط استثنائی دوگانه توجیه ترور هدفمند فراسرزمینی به‌طور قطع شامل رضایت و

دفاع مشروع می‌شود (حسینی و حسینی، ۱۳۹۷: ۲۰۶-۲۰۵).

از نظر مفهومی، اختیارات شورای امنیت ملل متحد یک استثنای مستقل نیست بلکه مبتنی

بر رضایت قبلی همه دولت‌های عضو منشور ملل متحد است که در مورد اختیارات سازمانی

شورای امنیت ابراز گردیده است؛ بنابراین شورای امنیت نمی‌تواند قانوناً اختیارات خود را فراتر از

آن رضایت گسترش دهد. از این دیدگاه، ترور هدفمندی که نمی‌تواند بر مبنای یکی از استثنائات

مندرج در حقوق بین‌الملل توجیه شود، در ذیل ممنوعیت آمرانه تجاوز قرار می‌گیرد. به‌طور مثال

می‌توان به قطعنامه ۶۱۱ شورای امنیت اشاره نمود که در آن ترور ابوجهاد توسط رژیم

صهیونیستی در تونس به‌منزله تجاوز قلمداد گردید (UNSC Resolution 611, 1988).

البته در چنین وضعیتی نیز نه حقوق بشر و نه حقوق بشردوستانه کاربرد زور کشنده را علیه فرد

هدف‌گذاری شده تأیید نمی‌کنند و اقدامات جایگزینی نظیر بازداشت یا دستگیری مطابق این دو

نظام اخیر مجاز است؛ ممنوعیت ترورهای هدفمند به‌عنوان شکلی از توسل به‌زور و استثنائات آن

با استناد به توجیهاتی بر مبنای رضایت و دفاع مشروع در نظر گرفته شده است (Melzer, 2008: 74-75).

بنابراین برای بررسی وضعیت ترور سپهبد سلیمانی در ذیل بند ۴ ماده ۲

منشور ملل متحد، به دو مبنای مورد اشاره یعنی رضایت دولت عراق و بررسی مشروعیت دفاع

مشروع، پرداخته می‌شود.

۲-۱. بررسی از منظر اصل رضایت دولت عراق

نیروی نظامی حشدالشعبی عراق، یک نیروی نظامی کاملاً رسمی و قانونی در عراق است. در

مورد ماهیت حقوقی حشدالشعبی در ساختار داخلی عراق می‌توان به قانون حشدالشعبی مصوب

مجلس عراق در نوامبر ۲۰۱۶ برابر با آذر ۱۳۹۵ ه.ش، اشاره کرد. در این مصوبه، حشدالشعبی با

استناد به بند اول از ماده ۶۱ و بند سوم از ماده ۷۳ قانون اساسی عراق، تشکلی است که تحت

نظارت نخست‌وزیر عراق، به‌عنوان فرمانده کل نیروهای مسلح قرار دارد (افشون و الله‌کرم،

۱۳۹۷: ۶۲). آنچه مشخص است حمله راکتی به کاروان سپهبد سلیمانی فرمانده سپاه قدس

جمهوری اسلامی ایران و همراهانش از جمله ابومهدی المهندس جانشین حشدالشعبی عراق در فرودگاه بغداد، در مغایرت آشکار با اصل رضایت دولت عراق بوده است. چنانچه در پی ترور سپهبد سلیمانی و همراهانش، وزارت امور خارجه عراق از طریق نماینده خود در نیویورک، دو نامه شکایت‌آمیز به رئیس شورای امنیت و دبیرکل سازمان ملل ارسال کرد. وزارت خارجه عراق این دو نامه را در خصوص حملات و تجاوزهای آمریکا علیه مواضع نظامی عراق و ترور فرماندهان نظامی و یک مقام عالی‌رتبه (دوست عراق) در خاک این کشور تقدیم مراجع بین‌المللی نمود و در آن تأکید کرد که اقدام آمریکا در خاک عراق، تجاوزی خطرناک علیه حاکمیت این کشور است و با شروط تعیین‌شده در خصوص حضور نیروهای آمریکایی در عراق مغایر است؛ و از شورای امنیت درخواست نمود که حمله آمریکا به عراق و ترور فرماندهان نظامی در خاک این کشور را محکوم کند. پیش از این نیز وزارت خارجه عراق «ماتیو لوتر» سفیر آمریکا در بغداد را احضار و اقدام آمریکا در ترور سپهبد سلیمانی، فرمانده شهید نیروی قدس سپاه پاسداران را محکوم و آن را نقض حاکمیت عراق توصیف کرد (Middle East Monitor, 2020). علاوه بر این نمایندگان مجلس عراق، با اشاره به نشانه‌های آشکار نقض مفاد توافقنامه امنیتی منعقد شده میان دو کشور عراق و آمریکا از سوی طرف آمریکایی و دستاویز قرار دادن اقدامات تجاوزکارانه و غیرمشموع حملات هوایی و هدفمند این کشور که منجر به نقض حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و حقوق معاهدات گردیده است، مصوبه اخراج نیروهای نظامی متجاوز آمریکایی از عراق را، تصویب نمودند (france24, 2020). همه این موارد حکایت از ناراضی عمیق عراق از عملیات ترور هدفمندانه آمریکا در این کشور دارد.

۲-۲-۲. بررسی از منظر مشروعیت دفاع مشروع پیشگیرانه و پیش‌دستانه

یکی از مهم‌ترین توجیحات بین‌المللی که دولت آمریکا در توجیه رفتارهای ناقض اصل عدم‌توسل خود از جمله ترور و قتل هدفمند به آن استناد می‌کند، دفاع مشروع از نوع پیشگیرانه^۱ یا پیش‌دستانه^۲ است. دفاع مشروع که موضوع ماده ۵۱ منشور سازمان ملل متحد است دارای نص صریحی است و به عقیده طرفداران تفسیر مضیق، ماده ۵۱ منشور مجالی در آن برای تفسیر و آن‌هم موسع وجود ندارد. این موضوع در جهت‌گیری دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه کنگو

1. Preventive self defense
2. Anticipatory Self defense

در پاراگراف ۱۴۸ نمایان است؛ اما برخی دولت‌ها در سطح بین‌المللی سعی در تفسیر و گسترش مفهوم ماده ۵۱ منشور دارند؛ اما باید در نظر گرفت که این تفسیر موسع نیز مراتبی دارد. در دفاع مشروع پیشگیرانه که سابقه حمله از سوی عامل تهدیدکننده وجود ندارد، نمی‌توان به دفاع مشروع استناد کرد. در رویه دیوان بین‌المللی دادگستری در قضایای نیکاراگوئه- آمریکا (1986, ICJ, Rep 14) و کنگو- اوگاندا (2005, ICJ, Rep 201) و نظریه مشورتی دیوار حائل (2004, ILM 1009 43)، رهیافت مضیقی از دفاع مشروع پذیرفته شده است؛ مبنی بر اینکه باید در مقابل حمله نظامی منتسب به یک دولت باشد. دیوان بین‌المللی در دعوی کنگو بیان داشته که مفهوم حمله مسلحانه شامل اعمالی است که توسط گروه‌های مسلح صورت می‌گیرد و چنین اعمالی باید بر اساس مبنای معناداری وقوع یابد و صرف حوادث و برخوردهای مرزی موجب حق استفاده از زور برای دفاع مشروع نمی‌شود. افزون بر این که دفاع از خود باید در چارچوب یک اقدام قانونی باشد. هرگونه حمله پیشگیرانه در این خصوص فاقد ارزش حقوقی بوده و دفاع محسوب نمی‌شود. دفاع مشروع حتماً باید مسبوق به تهاجم نظامی باشد (موسوی و حاتمی، ۱۳۸۵: ۳۰۸). دکترین دفاع مشروع پیشگیرانه رویکردی است نامعقول که معتقد به اقدام دفاعی‌ای است که در آن یک دولت به منظور از بین بردن حملات ممکن‌الوقوع آینده به زور نظامی متوسل می‌شود (جلالی، ۱۳۸۴: ۱۱۴). اما در خصوص مشروعیت دفاع مشروع پیشگیرانه نکته اینجاست که در سال ۱۹۴۹، تمامی اعضای کمیسیون حقوق بین‌الملل، آن را رد کردند (برانلی، ۱۳۸۳: ۲۵۲). در واقع این رویکرد که پیشتر توسط جرج بوش پسر، رئیس‌جمهوری وقت آمریکا در اسناد استراتژی امنیت ملی ایالات متحده آمریکا طرح شده بود، به هیچ‌وجه مورد پذیرش واقع نشد. بر اساس مفاد گزارش رد این نظر، وجود یک تهدید علیه امنیت یک دولت به خودی خود، برای توجیه واکنش نظامی مشروع و قانونی، کافی نیست، بلکه شرط لازم این است که تهاجم و حمله، قریب‌الوقوع باشد (Ronzitti, 2006: 346).

بنابراین امروزه این اتفاق نظر وجود دارد که حمله پیشگیرانه، خود نوعی تجاوز محسوب می‌شود و در حقوق بین‌الملل، هیچ جایگاهی ندارد. در واقع هرگونه حمله تحت عناوین مختلفی نظیر حمله پیشگیرانه و یا دفاع پیشگیرانه در برابر حمله قریب‌الوقوع، اساساً فاقد وجهت قانونی هستند و بارها و بارها غیرقانونی و نامشروع بودن آن‌ها توسط سازمان ملل متحد بیان شده است (ابراهیمی، ۱۳۸۲: ۹۶). علاوه بر این در روابط بین‌الملل معاصر، نمونه‌های متعددی از توسل کشورها به زور، تحت عنوان دفاع مشروع پیشگیرانه در پاسخ به اقداماتی است که تروریستی

خوانده شده است، اما بر اساس رویه و برخورد جامعه بین‌المللی چنین جنگ‌هایی مردود است و رویه غالب جامعه بین‌المللی در عین متفاوت بودن، عدم تأیید این‌گونه اقدامات است. از جمله نمونه‌های آن، حمله رژیم اسراییل به مرکز سازمان آزادی‌بخش فلسطین در تونس ۱۹۸۵ و ادعای این رژیم دفاع مشروع در برابر تروریسم بود؛ اما اقدام آن تجاوز نظامی و نقض منشور نامیده شد و شورای امنیت سازمان ملل آن را شدیداً محکوم کرد (Tams, 2009: 367). در مجموع در خصوص دفاع مشروع پیش‌دستانه می‌توان گفت که حقوق بین‌الملل کنونی نیز چیزی به نام دفاع مشروع پیش‌دستانه شناسایی نکرده است. اگرچه نظریه‌پردازان دفاع مشروع پیش‌دستانه به دنبال یافتن توجیهی در چارچوب منشور نیستند، بلکه دور زدن منشور را به‌عنوان حربه‌ای کارا بعد از ۱۱ سپتامبر در دستور کار خود قرار داده‌اند (موسوی و حاتمی، ۱۳۸۵: ۳۲۲).

۲-۳. ترور سپهبد سلیمانی، مغایر با اصول و شرایط دفاع مشروع

۲-۳-۱. تروریست نامیدن سپاه پاسداران

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی^۱ به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین نهادهای نظامی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود و از جمله اصلی‌ترین ساختارهایی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی بر اساس الگوی مشارکت مردمی طراحی گردید. ماده ۱۵۱ قانون اساسی ایران، به‌عنوان اساسنامه تشکیل سپاه (مصوب ۱۳۶۱/۶/۱۵)، ابعاد قانونی شکل‌گیری این نهاد را در کشور ایران تشریح می‌کند که در آن تصریح شده است: «حدود وظایف و قلمرو مسئولیت این سپاه در رابطه با وظایف و قلمرو مسئولیت نیروهای مسلح دیگر با تأکید بر همکاری و هماهنگی برادرانه میان آن‌ها به‌وسیله قانون تعیین می‌شود» (مرادی، ۱۳۹۵: ۱۱۶). مأموریت‌های محوله به سپاه را برای تأمین امنیت ملی می‌توان در اساسنامه مصوب ۱۳۶۱/۶/۱۵ مجلس شورای اسلامی و قانون مقررات استخدامی سپاه، مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱ مجلس شورای اسلامی مشاهده کرد. سپاه وظیفه دارد همکاری لازم را برای مأموریت‌های مشترک با ارتش جمهوری اسلامی و نیروی انتظامی به انجام برساند (دهقان و جعفری، ۱۳۹۸: ۱۵۶-۱۵۵).

مسئله اینجاست که به‌رغم جایگاه مشخص سپاه پاسداران در قانون اساسی و در میان نیروهای مسلح ایران، این نهاد نظامی در ۱۹ فروردین ۱۳۹۸ برابر با ۸ آوریل ۲۰۱۹ در فهرست سازمان‌های (باصطلاح) تروریستی خارجی دولت آمریکا قرار گرفت (Foreign Terrorist

Organizations, 2019). در واقع سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران پیشتر توسط وزارت خزانه‌داری آمریکا با اتهام حمایت از تروریسم در فهرست تحریم‌های دفتر کنترل دارایی‌های خارجی^۱ (SDN) و مطابق با قانون کاتسا^۲، در فهرست الف یعنی فهرست گروه‌های ویژه حامی تروریست^۳ (SDGT)، تحریم شده بود و به عبارتی به‌عنوان یک سازمان واحد در فهرست گروه‌های تروریستی وزارت خارجه آمریکا نبود. اما از ۸ آوریل ۲۰۱۹ ایالات‌متحده آمریکا یک گام از تحریم سپاه پاسداران که پیشتر فرماندهان و سازمان‌های وابسته به آن را طبق دستور اجرایی ۱۳۲۲۴ و به اتهام حمایت از تروریسم مورد تحریم‌های متعدد قرار داده بود، جلوتر آمده و کلیت مجموعه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی را به همراه تمامی زیرمجموعه‌های آن، در فهرست (ب)، یعنی فهرست سازمان‌های تروریستی خارجی^۴ (FTO) وزارت خارجه آمریکا قرار داده است. فهرستی که شامل گروه‌های شبه‌نظامی بسیاری در نقاط مختلف جهان از جمله القاعده، داعش، جندالله، حزب‌الله، حماس، جهاد اسلامی فلسطین و... است (منتظران، ۱۳۹۸ الف). در مقررات مندرج در این قانون، از مقابله نظامی تا ممنوعیت ارائه «کمک‌های عینی» به سازمان‌های مندرج در فهرست (FTO) و تعقیب کیفری متخلفین سخن رفته است.

۲-۳-۲. نامشروع بودن ترور سپهبد سلیمانی بر مبنای شرایط دفاع مشروع

پس از ترور هدمندانه سپهبد سلیمانی به‌عنوان فرمانده سپاه قدس جمهوری اسلامی ایران، وزارت دفاع آمریکا، وزیر امور خارجه و رئیس‌جمهور این کشور موضعی اتخاذ کرده‌اند، مبنی بر اینکه این اقدام به‌منظور جلوگیری از حمله گسترده علیه اتباع آمریکایی و منافع دولت آمریکا صورت گرفته است. اظهاراتی که حکایت از این واقعیت دارد که ایالات‌متحده آمریکا تلاش دارد تا این اقدام خود را در ذیل «دفاع مشروع» و چارچوب موازین حقوق بین‌الملل توجیه کند. دولت آمریکا در بیانیه مغشوش خود بی‌آنکه به‌صراحت به دکترین‌های «دفاع مشروع پیشگیرانه یا پیش‌دستانه» استناد کند به‌طور ضمنی سعی بر القاء این ادعا داشته است که سپهبد سلیمانی علاوه بر دست داشتن در حمله ۲۷ دسامبر ۲۰۱۹ به مقر نیروهای آمریکایی و تأیید حمله به سفارت آمریکا به‌دنبال انجام حملات بیشتر علیه نیروهای آمریکایی در عراق بوده است و حمله

1. Specially Designated Nationa
2. Countering America's Adversaries Through Sanctions Act
3. Specially Designated Global Terrorist
4. Foreign Terrorist Organization

به او در قالب دفاع مشروع پیشگیرانه یا پیش‌دستانه ضرورت داشته است (The US Statement by the Department of Defense, Jan. 2, 2020). این ادعا به‌وضوح در توییت ترامپ در این زمینه آشکار است. دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا در توییت خود مدعی شد که «قاسم سلیمانی هزاران سرباز آمریکایی را در یک دوره بلند زمانی کشته یا به‌سختی مجروح ساخته و برای کشتن شمار بیشتر نیز توطئه می‌کرده است» (twitter realDonaldTrump, 3 Jan 2020). اما واقعیت اینجاست که این ترور را نمی‌توان به‌عنوان دفاع از خود^۱ توصیف کرد، زیرا هیچ‌گاه حمله‌ای تمام‌عیار و مستقیم به ایالات‌متحده از سوی دولت ایران صورت نگرفته است.

بنابراین، همان‌گونه که در بخش قبلی نیز اشاره شد، رویکرد دفاع پیشگیرانه که از آن با عنوان جنگ بازدارنده^۲ نیز نام می‌برند، هیچ‌گاه مورد تأیید همه‌جانبه و حتی حمایت نسبی نیز قرار نگرفت، چراکه حمله پیشگیرانه در برابر امنیت آتی و حفظ منافع حیاتی مطابق چنین تفسیر موسعی صحیح نمی‌باشد. از آنجایی که تدوین‌کنندگان منشور ملل متحد حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را به‌عنوان اصلی تخطی‌ناپذیر در این سند مهم گنجانیده و وظیفه پاسداری و حراست از آن را طبق بخش هفت منشور بر عهده شورای امنیت نهاده‌اند، تشخیص شورای امنیت در خصوص تجاوز و مفهوم و مصادیق آن ضروری می‌باشد؛ بنابراین جدای از تشخیص شورای امنیت تصمیم‌گیری یک دولت مبنی بر حمله به دولت یا گروهی خلاف روح موازین منشور سازمان ملل و جامعه بین‌المللی می‌باشد (ظریف و آهنی‌امینه، ۱۳۹۱: ۶).

در این میان برخی ممکن است مدعی شوند که چون سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در بیانیه آوریل ۲۰۱۹ وزارت خارجه آمریکا، سازمانی تروریستی یاد شده است، بر این اساس هرگونه اقدامی در هدف قرار دادن فرماندهان سپاه در هر نقطه‌ای از جهان مصداق دکترین مبارزه با تروریسم^۳ مدنظر آمریکا و مشروع است. در پاسخ می‌توان گفت که اولاً هنوز توافق کاملی در مورد مفهوم جهانی جنگ علیه تروریسم به اذعان برخی حقوق‌دانان وجود ندارد (حسینی و حسینی، ۱۳۹۷: ۲۰۸)، ثانیاً تروریستی تلقی شدن نیروهای نظامی سپاه پاسداران از منظر حقوق بین‌الملل مغایر با تضمین صلح و تحکیم امنیت جهانی، ناقض احترام به اصول سیاسی حقوق

-
1. Selfdefense
  2. Deterrent war
  3. War on terror

بین‌الملل یعنی تساوی حقوقی دولت‌ها، عدم‌مداخله، همکاری و دوستی و احترام به استقلال و تمامیت ارضی دولت‌ها در میان اعضای جامعه‌ی بین‌المللی در پرتو اهداف سازمان ملل متحد است و در مجموع به علت عدم برخورداری از مشروعیت حقوقی بین‌المللی، فاقد وجاهت بین‌المللی است (منتظران، ۱۳۹۸ الف). بر این اساس حمله به اعضای سپاه پاسداران از سوی آمریکا، به بهانه مقابله با تروریسم، نمی‌تواند به‌عنوان هدفی مشروع تلقی شود، بلکه برعکس بحث غیرقانونی بودن اقدام دولت ترامپ بر اساس حقوق داخلی این کشور نیز به میان می‌آید، چنانچه بسیاری در آمریکا بر این باورند که دونالد ترامپ برای چنین عملیاتی که ممکن است آمریکا را به جنگی بین‌المللی بکشاند، باید از کنگره این کشور مجوز لازم را اخذ می‌کرد.

علاوه بر این، میان ترور سپهبد قاسم سلیمانی به‌عنوان یکی فرماندهان ارشد سپاه پاسداران و نیروهای مسلح ایران، با ترورهای هدفمند پیشین آمریکا از جمله ترور شبه‌نظامیان گروهک‌های تروریستی نظیر ملامحمد عمر، رهبر طالبان در افغانستان، قائد سلیم سنان الهراتی از سران ارشد القاعده در یمن (۲۰۰۲)، ابومصعب الزرقاوی، رهبر القاعده در عراق (۲۰۰۶) و اسامه بن‌لادن رهبر القاعده که همگی در فهرست گروه‌های تروریستی آمریکا و سازمان ملل بوده‌اند، تفاوت اساسی وجود دارد. این تفاوت از آنجا ناشی می‌شود که دولت آمریکا برخلاف رویه پیشین خود در از میان بردن اعضای گروهک‌های تروریستی شبه‌نظامی، این بار فرمانده نظامی و رسمی کشور ایران را مورد هدف ترور خود قرار داده است، این در حالی است که سپاه پاسداران بازوی نظامی رسمی کشور ایران محسوب شده و به‌مانند گروهک‌های شبه‌نظامی القاعده و طالبان و ... یک بازیگر غیردولتی و در شمول گروه‌های تروریستی سازمان ملل نبوده و نیست. علاوه بر این از آنجا که قواعد حقوق بین‌الملل ضمن آنکه دفاع مشروع پیشگیرانه و پیش‌دستانه را علیه کشورها نمی‌پذیرد، در هر شرایطی وقوع حمله نظامی را شرط اساسی و اصلی دفاع مشروع می‌داند و از آنجا که حمله مسلحانه‌ای که قابلیت اثبات و انتساب مستقیم و آشکار به دولت ایران را داشته باشد، وجود نداشته است، بنابراین اقدام آمریکا در ترور هدفمند فرمانده نظامی ایران به اتهام کشتن آمریکایی‌ها و جلوگیری از آسیب‌رسانی بیشتر، درواقع بر اساس قواعد حقوق بین‌الملل، اقدامی نامشروع و غیرقابل‌پذیرش و مغایر با شرایط و اصول دفاع مشروع است.

۲-۴. مغایرت با اصول تفکیک و مشارکت مستقیم در حقوق مخاصمه مسلحانه

از نظر بسیاری از صاحب‌نظران حقوق بین‌الملل بشردوستانه، قتل هدفمند را تنها با وجود عوامل و شرایط و در استثنائات زیر می‌توان اعدام فراقانونی یا قتل عمد تلقی نکرد:

۱. این امر در جریان مخاصمه مسلحانه به وقوع پیوندد. ۲. مخاصمه مسلحانه بر اساس اصل دفاع مشروع مبتنی بر منشور ملل متحد باشد. ۳. بر اساس حقوق بشردوستانه بین‌المللی یعنی بر اساس حقوق جنگ، این مخاصمه یک مخاصمه مسلحانه تلقی شود و این حقوق نیز بر آن حاکم باشد (Anderson, 2009: 11-12). بر مبنای آنچه در بخش قبلی تبیین شد، ترور سپهبد سلیمانی به‌عنوان فرمانده نظامی ایرانی، دفاع مشروع محسوب نگردیده و نمی‌تواند در حیطه ماده ۵۱ دفاع مشروع مندرج در منشور ملل متحد قرار گیرد. با نظر به اینکه یکی از قواعد مهم حقوق بشردوستانه بین‌المللی، اصل تفکیک است که عدم‌رعایت آن در مخاصمات دهه‌های اخیر منجر به قربانی شدن شمار زیادی شده است، بر همین مبنا شورای امنیت در دهه اخیر بارها طی بیانیه‌ها و قطعنامه‌هایی از دولت‌ها خواسته که در مخاصمات بین‌المللی و غیر بین‌المللی به اصل تفکیک احترام بگذارند.^۱ اصل تفکیک در عرصه مخاصمات مسلحانه بین‌المللی یکی از اصول غیرقابل تخطی حقوق بین‌الملل عرفی محسوب می‌شود (ICJ report, 1996: para.78-79). این اصل به‌منظور حمایت از افرادی است که در مخاصمات مشارکت مستقیم ندارند (Henckaerts and Doswald, 2005). بنابراین مخاصمات مسلحانه تنها در مواردی قابل استناد است که بر اساس الزام معاهداتی، خشونت در آن‌ها به سطحی افزایش یافته که بتوان بر اساس حقوق بشردوستانه بین‌المللی به آن خصلت جنگ یا مخاصمه مسلحانه داد. با این حال به‌طور کلی، اطلاق وصف مخاصمه مسلحانه به یک منازعه، نیازمند وقوع جنگ میان دو دولت، یا بازیگران غیردولتی همانند درگیری در یک جنگ داخلی است، این نبرد باید جاری، پایدار، همه‌جانبه و سازمان‌یافته باشد (ظریف و آهنی‌امینه، ۱۳۹۱: ۶). بر این اساس هرچند روابط ایران و ایالات‌متحده آمریکا در سردترین وضع خود در بعد از انقلاب اسلامی قرار داشته و دارد اما با این حال از نظر حقوقی هیچ «درگیری مسلحانه‌ای» در زمان حمله سوم ژانویه آمریکا به سپهبد سلیمانی، میان دو کشور وجود نداشته است. از آنجا که دولت‌های آمریکا و ایران، با وجود سردی و تخاصم در گفتارها و رفتارها و به‌رغم همه

1. S/RES/1674 (28 April 2006); S/RES/1296 (19 April 2000); S/RES/1265 (17 sep 1999)

بحران‌های موجود، در جنگ مستقیم با یکدیگر نبوده و نیستند و در واقع بین ایران و آمریکا یک حالت صلح برقرار است، بر این اساس اقدام به ترور سیهید سلیمانی فرمانده ارشد نظامی ایران، نقض قوانین و هنجارهای حقوق بشردوستانه از جمله اصل تفکیک و مشارکت مستقیم در مخاصمات مسلحانه محسوب می‌شود.

۳. موارد تعارضی ترور هدفمند سیهید سلیمانی با قواعد و اصول حقوق بین‌الملل

کاوش در مقررات مرتبط حقوق بین‌الملل نشان می‌دهد که حمله سوم ژانویه ۲۰۲۰ آمریکا به فرماندهان سپاه پاسداران ایران و نیروهای بسیج مردمی عراق در چارچوب برخی اصول و قواعد حقوق بین‌الملل نیز قابل بررسی است که در این بخش سعی به آنها اشاره شده است.

۳-۱. مغایرت با اصول عدم مداخله، حاکمیت دولت‌ها و منع توسل به زور

اصل عدم مداخله یکی از اصول بنیادین ملل متحد و جامعه بین‌المللی و از جمله حقوق و تکالیف بنیادین دولت‌ها است و سالیان سال است که در حقوق بین‌الملل عمومی مطرح است (ابراهیمی و دیگران، ۱۳۷۹: ۴۵۰-۴۹۹) و از مهم‌ترین اصول همزیستی بین‌المللی است که در منشور به آن اشاره و به صورت یک قاعده عرفی حقوق بین‌الملل پذیرفته شده است. در این خصوص قطعنامه‌های مجمع عمومی که بیانگر عرف بین‌المللی در این مورد هستند، تأکید دارند که هر کشور موظف است از مداخله در امور داخلی یا خارجی کشورهای دیگر خودداری نماید. این اصل بعدها در برخی از قطعنامه‌های مجمع عمومی به گونه‌ای عام با گسترده زیادی مورد تأیید قرار گرفت و موجب شد هرگونه مداخله مستقیم و غیرمستقیم و مسلحانه محکوم و هر نوع مداخله نقض حقوق بین‌الملل اعلام شود (محمدی، ۱۳۹۷: ۸۳). در این میان اصل عدم مداخله در کنار سایر اصول سازمان ملل، مانند اصل حاکمیت برابر کشورهای عضو (بند ۱ ماده ۲) قرار می‌گیرد (قاسمی، ۱۳۹۵: ۱۴۶-۱۴۴). آناند^۱ حاکمیت را بدین گونه تعریف نموده است که «حاکمیت عبادت است از قدرت عالی یک دولت در قلمرو خود اما در چارچوب قواعد مشخص حقوق بین‌الملل که جنبه الزامی دارند» (Anand, 1986: 37). دایره‌المعارف حقوق بین‌الملل نیز حاکمیت را این گونه تعریف می‌کند: «در حقوق بین‌الملل معاصر، حاکمیت بیانگر وضعیت حقوقی

یک دولت در صحنه بین‌المللی است که صلاحیت آن دولت در قلمروش نمی‌تواند از سوی دیگر دولت‌ها مورد سؤال و مداخله واقع شود» (Bernhard: 2002: 408).

اصل منع توسل به‌زور نیز در منشور ملل متحد هرگونه اقدام زورمدارانه را در مناسبات بین‌المللی در برمی‌گیرد (ضیایی‌بیگدلی، ۱۳۸۰: ۱۵). این قاعد نیز، حداقل پس از تصویب منشور ملل متحد و پایان جنگ جهانی دوم، به‌قاعده‌ای عام و به عبارتی مهم‌ترین قاعده حقوق بین‌المللی که از قداست قاعده آمره برخوردار است، تبدیل شد و استثنای آن نیز کاملاً محدود و مشخص شد (آقایی، ۱۳۸۳: ۸۷). در خصوص قاعده منع توسل به‌زور نیز باید گفت بند ۴ ماده ۲ منشور در تبیین ممنوعیت توسل به‌زور مقرر نموده است «کلیه اعضا در روابط بین‌المللی خود از تهدید به‌زور یا استفاده از آن علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر کشوری یا از هر روش دیگری که با مقاصد ملل متحد مبیانت داشته باشد خودداری خواهند نمود». مضافاً اینکه، به‌طور قطع در عرصه بین‌المللی منع تهدید یا توسل به‌زور به یک اصل حقوق بین‌الملل عرفی مبدل شده است (احمدی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۸۳). در مجموع ماده ۲ منشور ملل متحد به اصل احترام به حاکمیت ملی و منع مداخله در امور ملل صراحت دارد. در ماده ۲ منشور ملل متحد، موضوع احترام به تمامیت ارضی و استقلال سیاسی و حاکمیت کشورها مطرح شده و در بند هفتم این ماده نیز به موضوع عدم‌مداخله در امور داخلی کشورها توجه شده است، بر این اساس اقدام آمریکا در ترور سپهبد سلیمانی و همراهانش، در درجه اول نقض حاکمیت و استقلال سیاسی دولت عراق تلقی خواهد شد و از این منظر کاملاً برخلاف قواعد و اصول اولیه حقوق بین‌الملل است. چنانچه در پی اقدام آمریکا در ترور فرماندهان نظامی عراق و ایران، عادل عبدالمهدی، نخست‌وزیر عراق صراحتاً اعلام کرد که ترور مقامات بلندپایه عراقی یا ترور مقامات کشوری دوست نقض آشکار حاکمیت عراق به شمار می‌رود و نقض آشکار شروط حضور نیروهای آمریکایی در عراق است (Reuters, 2020). موافقت‌نامه‌ای در ۳۰ ماده میان دو دولت ایالات‌متحده و عراق در نوامبر ۲۰۰۸ به تصویب رسید. بر اساس ماده ۴ این موافقت‌نامه، تمام عملیات‌های نظامی که آمریکا انجام می‌دهد باید با توافق دولت عراق باشد. بند دوم این ماده در ادامه اضافه می‌کند که چنین عملیات‌هایی باید پس از هماهنگی کامل با مقامات عراقی انجام شود. بند چهارم آن نیز اعلام می‌کند که تمام این عملیات‌ها باید با رعایت کامل قانون اساسی و سایر قوانین مرتبط دولت عراق انجام شوند و انجام این عملیات‌ها نباید منجر به نقض حاکمیت عراق و منافع ملی شوند که از سوی دولت عراق تعریف می‌شود (U.S.–Iraq Status).

of Forces Agreement, 2008). بنابر این بر مبنای این توافقنامه امنیتی، آمریکا برای هر نوع عملهای نظامی در خاک عراق، اجازه یا حداقل اطلاع دولت عراق را نیازمند است، در حالی که در آن صورت نیز، به هیچ وجه اجازه ندارد به نیروهای نظامی عراقی از جمله حشدالشعبی حمله نماید، چراکه حشدالشعبی بخشی از ساختار نظامی عراق به شمار می‌رود و اقدام آمریکا در حمله‌ای تجاوزکارانه به این نیروی نظامی و قانونی، علاوه بر اینکه نقض آشکار توافقنامه امنیتی امضا شده میان دو کشور است، نقض حاکمیت دولت عراق نیز به شمار می‌رود (منتظران، ۱۳۹۸ ب). بنابراین اقدام نیروهای آمریکایی در هدف قرار دادن فرماندهان نظامی دو کشور ایران و عراق در خاک عراق، در مرحله اول ناقض اصل احترام به حاکمیت ملی دولت‌های عراق و ایران بوده و به تبع آن، ناقض اصول عدم مداخله و عدم توسل به زور تلقی می‌شود که مجموعاً حکایت از نقض آشکار قواعد آمره بین‌المللی دارد.

۳-۲. نقض اصل مصونیت

کنوانسیون مأموریت‌های ویژه که در ۲۱ ژوئن ۱۹۸۵ شکل گرفت، در ماده ۱ خود مأموریت‌های ویژه را این گونه تعریف می‌کند: «مأموریت‌های ویژه مأموریتی موقت است که نمایندگان دولت فرستنده با رضایت دولت میزبان به منظور رسیدگی به موضوعات مشخص یا انجام تعهدات معین به دولت اخیر اعزام می‌شوند» (رضازاده و امین‌زاده، ۱۳۹۸: ۶۷۷). در خصوص اقسام مأموریت‌های ویژه نظرهای متعددی ارائه شده است. برخی نویسندگان مأموریت‌های موقت را به مأموریت‌های اقتصادی، فرهنگی، اداری و نظامی تقسیم کرده‌اند (Nikołajew, 2013: 137). در توضیح مأموریت‌های نظامی عنوان شده که نوع خاصی از مأموریت‌های ویژه است که می‌تواند شامل موارد ذیل شود: «نمایندگی‌های رسمی نظامی، مأموریت‌های نظامی به‌عنوان مأموریت‌های دیپلماتیک دولت فرستنده، ... بازدید رسمی فرماندهان دریایی از کشتی‌های جنگی در خارج از کشور، مأموریت‌های نظامی متحد، فرماندهان و افسران واحدهای نظامی که در کشوری دیگر تحت موافقت‌نامه‌های صلح دوطرفه ساکن شده‌اند» (Ibid). بر این اساس وضعیت مستشاران نظامی ایران در کشورهای سوریه و عراق انجام مأموریت ویژه است که بر این اساس در چارچوب عرف بین‌المللی، مصونیت‌ها و مزایای مندرج در کنوانسیون مأموریت‌های ویژه بر آن‌ها منظور خواهد شد و با توجه به وجود رضایت دولت‌های میزبان، حضور مستشاران ایران کاملاً مطابق مقررات حقوق بین‌الملل صورت گرفته است. همچنین به نظر می‌رسد وضعیت

مستشاران نظامی ایران در عراق و سوریه نوعی مأموریت ویژه نظامی بوده که در چارچوب عرف بین‌المللی، مستشاران نظامی ایران باید از مصونیت‌های مندرج در کنوانسیون مأموریت‌های ویژه بهره‌مند شوند (رضازاده و امین‌زاده، ۱۳۹۸: ۶۹۱-۶۸۱).

علاوه بر این، بر اساس کنوانسیون جلوگیری و مجازات جنایت بر ضد اشخاص تحت حمایت بین‌المللی از جمله نمایندگان دیپلماتیک مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۷۳^۱، و طبق ماده ۲ این کنوانسیون، هرگونه فعل عمدی منجر به قتل و آدم‌ربایی یا حملات دیگر علیه شخصیت، آزادی افراد مورد حمایت یا حمله به مکان مأموریت و محل اقامت و وسیله نقلیه اشخاص ذکر شده در کنوانسیون و یا تهدید یا شروع به ارتکاب اعمال مندرج در کنوانسیون یا معاونت در آن بر اساس قوانین داخلی دولت عضو، جرم محسوب می‌شود.

بر این اساس نیروهای نظامی ایران با هر درجه نظامی که باشند، از آنجا که در جایگاه نمایندگی دولت ایران، به دولت‌های میزبان خود در عراق و سوریه مشورت‌های نظامی ارائه می‌دهند، می‌بایست مصون از هرگونه تعرضی قرار گیرند. در این میان سفر سپهبد سلیمانی در قلمرو کشور عراق که با اجازه و دعوت دولت عراق صورت گرفته و در قالب بخشی از مأموریت‌های ویژه با پشتوانه دیپلماتیک همراه بوده است، چنانچه اولین فردی که به استقبال این مقام ایرانی در فرودگاه بغداد می‌رود، معاون سازمان الحشدالشعبی به‌عنوان یک مقام نظامی رسمی از نیروهای نظامی دولت عراق بود و استقبال مذکور نیز خود نشان‌دهنده این است که این سفر کاملاً رسمی بوده است. بر این اساس، سپهبد سلیمانی بر اساس کنوانسیون مأموریت‌های ویژه و کنوانسیون جلوگیری و مجازات جنایت بر ضد اشخاص تحت حمایت بین‌المللی از جمله نمایندگان دیپلماتیک، از مصونیت‌های شناخته‌شده و مرسوم، برخوردار بوده است، بنابراین اقدام به ترور این نماینده عالی‌رتبه نظامی ایران و گروه همراهش، نه تنها اقدامی غیرقابل قبول، بلکه ناقض جدی قوانین مربوط به اصل مصونیت مقامات و نمایندگان کشورها مطابق با کنوانسیون‌های مزبور است.

1. Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons Including Diplomatic Agent 14 Dec 1973

۴. ابعاد حقوقی بین‌المللی ترور سپهبد سلیمانی از منظر اندیشکده‌های بین‌المللی

۴-۱. شورای روابط خارجی آمریکا^۱

جان بلینگر^۲، متخصص حقوق بین‌الملل در مقاله‌ای که در وبسایت اندیشکده شورای روابط خارجی آمریکا منتشر نموده است، در خصوص ابعاد این ترور از منظر حقوق بین‌الملل، معتقد است: «مشروعیت این حمله طبق حقوق بین‌الملل محل تردید است. تحت منشور سازمان ملل توسل به زور در یا علیه کشوری دیگر بدون رضایت آن کشور و بدون مجوز شورای امنیت سازمان ملل برای دولت‌ها ممنوع است، مگر در صورتی که توسل به زور برای دفاع از خود در برابر یک حمله مسلحانه یا برای پیشگیری از یک حمله قریب‌الوقوع باشد. مایک پمپئو، وزیر امور خارجه آمریکا ادعا کرده است که این حمله برای دفاع از خود انجام گرفته است اما دولت هنوز مدرکی ارائه نکرده است. اگر دولت آمریکا این حمله را اقدام برای دفاع از خود می‌دانست، طبق ماده ۵۱ منشور آمریکا باید فوراً گزارش این اقدام را به شورای امنیت می‌فرستاد، اما هنوز چنین کاری نکرده است» (Bellinger, 2020).

۴-۲. مجله آمریکایی نشنال اینترست^۳

دیوید مدنیکیف^۴، در مطلبی تحت عنوان «درگیری ایالات متحده و ایران و پیامدهای نقض قوانین بین‌المللی» که مجله معتبر نشنال اینترست آن را منتشر کرده، گفته است که حمله آمریکا به مقام نظامی ایران نقض حقوق بین‌الملل است. قتل یک مقام رسمی کشور دیگر توسط آمریکا بدون وجود یک تهدید آشکار یا نبود تهدید به حمله، اقدامی غیرقانونی و اقدام جنگی محسوب می‌شود. انجام چنین حمله و به قتل رساندن مقام رسمی کشور دیگر در خاک عراق توسط آمریکا، بدون رضایت عراق مشکل دیگری است. اگرچه فعالیت آمریکا در خاک عراق بر اساس موافقت‌نامه دوجانبه است، اما این موافقت‌نامه به واشنگتن اجازه نمی‌دهد آزادانه به مقامات کشورهای دیگر در خاک عراق حمله کند. توسل به زور در حقوق بین‌الملل باید با نظرداشتن مسائلی همچون ضرورت، فوریت و تناسب مطرح باشد؛ اما جامعه جهانی در قتل مقام نظامی

1. Council on Foreign Relations

2. John Bellinger

3. Nationalinterest

4. David Mednicoff

رسمی ایران در خاک عراق توسط آمریکا هیچ‌یک از سه نکته یادشده را مشاهده نکرده است. به‌علاوه، شواهدی دال بر ضرورت و فوریت ترور یادشده برای دفاع مشروع آمریکا وجود نداشته است (Mednicoff, 2020).

۳-۴. شورای آتلانتیک^۱

اندیشکده شورای آتلانتیک در مقاله‌ای به قلم عباس کاظم، با عنوان «ترور سپهبد سلیمانی به دستور ترامپ/ نقض قانون اساسی عراق و توافق راهبردی با آمریکا»، نوشته است: «همان‌طور که رأی مجلس عراق به خروج نیروهای آمریکایی نشان می‌دهد ترور سپهبد قاسم سلیمانی و نیز ابومهندس المهدی، معاون فرمانده حشدالشعبی، با قرار دادن عراق در بحبوحه افزایش بی‌سابقه تنش میان آمریکا و ایران، روابط آمریکا و عراق را با مشکل روبرو کرد. رأی مجلس عراق هم به‌لحاظ نمادین و هم به‌لحاظ ماهیت بسیار قابل‌توجه است. عراق همان‌طور که در گذشته نشان داده است استقلال حاکمیتش را به منافع ملی ترجیح می‌دهد. مجلس عراق اقدامی کرد که به حضور نظامی آمریکا در عراق که هدف از آن آموزش عراقی‌ها و مبارزه با تروریسم بوده است، پایان می‌دهد؛ زیرا از این حضور برای اهدافی دیگر نظیر حمله به سلیمانی استفاده شد که نقض قانون اساسی عراق و توافق راهبردی آمریکا و عراق بود» (Kadhim, 2020).

۴-۴. اندیشکده بروکینگز^۲

در یکی از تحلیل‌هایی که اندیشکده بروکینگز درباره ترور سپهبد سلیمانی، به قلم کارشناس این اندیشکده، مهدیا افضل نگاشته شده، آمده است که «کشته شدن قاسم سلیمانی به طرز چشمگیری زنده است، زیرا او نماینده ارتش ایران بود و ایران این را یک اقدام جنگی می‌داند» (Afzal, 2020).

۵-۴. موسسه امور بین‌المللی استرالیا^۳

در مطلبی که به قلم آلون بن مایر^۱، با عنوان «ترور سپهبد سلیمانی: تضعیف نظم جهانی» در موسسه امور بین‌المللی استرالیا منتشر شده، آمده است: «اگر سه سال گذشته را در نظر بگیریم،

1. atlanticcouncil

2. Brookings

3. Australian Institute of International Affairs

ترامپ کاری جز ایجاد مانع بر سر اجرای عدالت، فریبکاری، دروغ‌گویی، انتشار بیانیه‌های انحرافی، ارباب، رشوه‌دهی و ترور رهبران کشورهای دیگر نکرده و همه این امور را صرفاً برای انتخاب مجدد انجام داده است. دستور بی‌پروایانه ترامپ برای ترور سپهبد سلیمانی نشانه رویکرد دیکتاتورمآبانه وی برای رهبری آمریکا است. این اقدام همچنین سابقه خطرناکی در حوزه ترورهای سیاسی ایجاد می‌کند. ترور سپهبد سلیمانی این مسئله را مطرح می‌کند که چنانچه رهبران جهان یکدیگر را حذف کنند، چه نوع نظم جهانی برای ما باقی خواهد ماند. نتیجه چنین اقدامی چیزی جز هرجومرج جهانی نخواهد بود و ایده نظم بین‌المللی را که بر رفتارهای کشورهای مستقل درباره یکدیگر حاکم است، نابود خواهد کرد. این امر همچنین نادیده گرفتن اصول تشکیل‌دهنده سازمان ملل متحد است و شرایط را به‌شدت برای جامعه بین‌المللی برای همکاری برای رفع مشکلات دوجانبه و چندجانبه و نیز ایمن‌تر ساختن جهان دشوار ساخته است (Ben-Meir, 2020).

۴-۶. شورای روابط خارجی آلمان^۲

اینا ردولف^۳، در مطلبی که شورای روابط خارجی آلمان آن را منتشر کرده، به اقدام تجاوزکارانه و غیرقانونی آمریکا و نقض توافقنامه امنیتی با عراق، پرداخته است. نویسنده در این مطلب ترور سپهبد سلیمانی، فرمانده سپاه قدس ایران و ابومهدی المهندس، معاون حشدالشعبی عراق توسط آمریکا را اقدامی تجاوزکارانه خوانده که فاقد مشروعیت است و حاکمیت عراق را بیشتر تضعیف می‌کند. وی نوشته «هم ترور ابومهدی المهندس و هم حمله به پایگاه‌های حشدالشعبی بر اساس حقوق مخاصمات مسلحانه، حمله به بخش لاینفک نیروی امنیتی عراق و خلاف قواعد بین‌المللی است. توافقنامه امنیتی بین عراق و آمریکا تصریح دارد که آمریکا نباید از دریا، زمین و فضای عراق برای انجام حمله یا محلی ترانزیت برای انجام حملات علیه کشورهای دیگر استفاده کند یا نباید به‌دنبال یا درخواست ایجاد پایگاه نظامی دائمی یا حضور نظامی دائمی در عراق باشد. از این رو این موافقت‌نامه حتی آمریکا را از بهره‌گیری از اهرمش برای رصد ایران در

---

1. Alon Ben-Meir
2. German Council on Foreign Relations
3. Inna Rudolf

خاک عراق منع می‌کند که ترامپ در فوریه ۲۰۱۹ چنین اظهار نظری داشت، چه برسد به اینکه فرمانده نظامی ارشد این کشور را در خاک عراق ترور کند» (Rudolf, 2020).

۴-۷. نیویورک تایمز آمریکا^۱

نیویورک تایمز آمریکا نیز مقاله‌ای به قلم جاناتان استیونسون^۲، با عنوان «ارتکاب جنایت جنگی و آشفتگی در سیاست خارجی آمریکا»، منتشر کرده و آورده است که «ترور سپهبد قاسم سلیمانی و چهار تن دیگر در بغداد منطق راهبردی چندانی برای آمریکا نداشت. از برخی جهات مهم‌ترین موضوع در خصوص ترور این است که شکست سیاست‌گذاری خارجی آمریکا را به تصویر می‌کشد. به‌علاوه ممکن بود وزارت امور خارجه اشاره کند که سپهبد سلیمانی شخصیتی قدرتمند و محترم است و وقتی هدف ترور، چنین مقام عالی‌رتبه و ارزشمندی باشد، هم‌میهنان او احتمالاً هدف گرفتن او را ترور آشکار در نظر خواهند گرفت. وزارت امور خارجه احتمالاً تأکید می‌کرد که ترور، اعلان جنگ آشکار یا تحریک به جنگ محسوب می‌شود» (Stevenson, 2020).

۵. نتیجه‌گیری

شهید سپهبد قاسم سلیمانی فرمانده سپاه قدس به‌عنوان بخشی از ارگان نظامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران و در واقع به‌عنوان فرد مهم و رسمی از نیروهای مسلح ایران، به دستور مستقیم دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا در خاک عراق ترور شد. اما همان‌گونه که تبیین شد، ایالات متحده آمریکا مستمسک حقوقی مشروع و قابل قبولی برای توجیه توسل به زور و ترور هدفمند شهید سپهبد سلیمانی در دست ندارد. اقدام نظامی آمریکا در ترور سپهبد سلیمانی به‌طور آشکار در مغایرت با اصول و شرایط دفاع مشروع در حقوق مخاصمات مسلحانه بوده و هرگز نمی‌تواند در حیطه ماده ۵۱ منشور ملل متحد در زمره اصل دفاع مشروع جای گیرد، زیرا در هر شرایطی وقوع حمله نظامی، شرط اساسی و اصلی دفاع مشروع بوده و در این میان هرگونه حمله پیشگیرانه در این موضوع نیز فاقد ارزش حقوقی بوده و دفاع محسوب نمی‌شود. در این میان اندیشکده‌های بین‌المللی و معتبر جهانی نیز اقدام دولت آمریکا را تجاوزکارانه، جنایت آشکار و

1. nytimes

2. Jonathan Stevenson

نقض جدی حقوق بین‌الملل دانسته‌اند. در مجموع اقدام آمریکایی‌ها در ترور فرمانده نظامی ایران و همراهانش، در تضاد عینی با منشور ملل متحد، ناقض بدیهی‌ترین اصول و قواعد حقوق بین‌الملل از جمله اصول عدم‌مداخله، اصل حاکمیت دولت‌ها، اصل منع توسل به‌زور، اصل عدم تجاوز و اصل مصونیت نمایندگان دولت‌ها است. در مجموع ترور سپهبد سلیمانی تجلی بارز تروریسم دولتی است، اقدامی که نه صرفاً تحت حمایت، بلکه با مباشرت و اعلام رسمی دولت آمریکا صورت پذیرفته که بر این اساس می‌تواند به‌عنوان جلوه‌ای آشکار از تروریسم دولتی و جنگ تجاوزکارانه علیه دو کشور ایران و عراق قلمداد شود. چنانچه مجموع این تخلفات بین‌المللی موجب می‌شود که هیچ‌گونه دلیل حقوقی و مشروعی در چارچوب حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه در توجیه ارتکاب این اقدام، مورد پذیرش قرار نگیرد.

۶. پیشنهادهای رسانه‌ای

هرچند پس از ترور سپهبد سلیمانی چندین کارگروه برای پیگیری این جنایت آمریکا در عرصه‌های حقوق بین‌الملل و حقوق بشر از سوی نهادهای مختلف در ایران شکل گرفت، ولی با این حال به دلیل اهمیت و ضرورت موضوع و ابعاد گسترده آن، پیشنهاد می‌شود که در کنار نهادهای مذکور، معاونت برون‌مرزی صدا و سیما نیز بعد حقوقی مسئله را با بُعد رسانه‌ای و راهبردها و راهکارهای رسانه‌ای تلفیق کرده تا به پیشبرد و پیگرد بهتر این اقدام نامشروع و کسب نتیجه مطلوب، هرچه بیشتر کمک‌رسانی شود.

با توجه به اینکه آنچه پیرامون ترور شهید سلیمانی توسط مقامات آمریکایی مطرح شده، این بوده است که ترور سپهبد سلیمانی، اقدامی پیش‌دستانه و با هدف جلوگیری از یک جنگ بوده است و در این میان برخی رسانه‌های غربی و وابسته به دولت آمریکا نیز برای منافع سیاسی دولت آمریکا، با انعکاس‌گزینشی اخبار و تحلیل‌های یک‌سویه سعی نمودند که این اقدام آمریکا را عملی موجه نشان دهند، عملی که در واقع در مغایرت آشکار با قواعد حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بوده است، بر این اساس لازم و ضروری است که رسانه‌های برون‌مرزی، با ساخت و پخش مکرر برنامه‌های ویژه، به ردّ این‌گونه اظهارات و تحلیل‌های ناصحیح، بپردازند، تا دروغ دولتمردان و رسانه‌های آمریکایی برای افکار عمومی جهان آشکار شود. در این زمینه مصاحبه با حقوق‌دانان ایرانی و خارجی مفید فایده است.

پیشنهاد می‌شود که شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی برون‌مرزی با تولید برنامه‌های کارشناسی و مستندمحور ویژه، با تکیه بر قواعد حقوق و روابط بین‌الملل، پیرامون اقدام تروریستی دولت آمریکا و عدول این کشور از قواعد حقوق بشری، حقوق بشردوستانه و موازین بین‌المللی و درنهایت جنگ‌طلبی این کشور در موضوع ترور فرماندهان نظامی دو کشور ایران و عراق، روشنگری لازم را انجام دهند.

ایالات‌متحده برای اینکه تروریسم دولتی خود علیه ایران و سپهبد سلیمانی و همراهانش را توجیه کند، سعی نمود که اقدام خود را در قالب دفاع مشروع قرار دهد؛ درحالی‌که این اقدام در مغایرت آشکار با اصول و شرایط دفاع مشروع بوده است، لذا به رسانه‌های برون‌مرزی به‌ویژه پرس‌تی‌وی و هیسپان‌تی‌وی و العالم پیشنهاد می‌شود، با دعوت از کارشناسان و خبرگان حقوق بین‌الملل در برنامه‌های خبری و میزگردی خود، بر استنادات نامشروع آمریکایی‌ها به دکترین دفاع مشروع تمرکز نموده و به اثبات غیرحقوقی بودن و غیرقابل‌پذیرش بودن ادعای آمریکایی‌ها بپردازند.

پیشنهاد می‌شود سایت‌ها و صفحات اجتماعی شبکه‌های برون‌مرزی با انتشار متون و تحلیل‌های حقوقی اندیشکده‌های بین‌المللی پیرامون ترور سپهبد سلیمانی با محوریت نقض قواعد حقوق بین‌الملل و تروریسم دولتی، اقدام مغایر با اصول حقوق بین‌الملل دولت آمریکا در ارتکاب این جنایت را برای افکار عمومی جهان تبیین و تشریح کنند تا به‌نوعی مسیر پیگیری حقوقی این موضوع و روند محکومیت این اقدام، توسط نهادهای دیگر تسهیل شود، ضمن اینکه برای اقدامات متقابل ایران نیز توجیهات قابل‌پذیرش در افکار عمومی جهان فراهم نمایند.

به رسانه‌های برون‌مرزی پیشنهاد می‌شود هم‌زمان با پیگیری‌های حقوقی کشورمان در محاکم و نهادهای بین‌المللی، از منظر رسانه‌ای نیز لزوم تعقیب حقوقی و کیفری دولت و مسئولین آمریکایی را به‌دلیل ارتکاب جرم تروریسم دولتی، به‌عنوان یک مطالبه ملی و حتی جهانی تداوم بخشند. چراکه این تعدی آمریکا می‌تواند برای مسئولان کشورهای دیگر نیز تکرار شود.

از آنجا که هیچ‌گاه میان ایران و آمریکا حالت جنگ مسلحانه وجود نداشته است تا طبق قوانین جنگی هدف‌گیری نظامیان دشمن را موجه و مشروع نماید، پیشنهاد می‌شود به بهانه‌های مختلف خبری و غیرخبری، بر این موضوع تأکید شود که اقدام آمریکا در ترور فرمانده ارشد

ایران، خارج از حقوق مخاصمات مسلحانه و حقوق جنگ صورت گرفته و بر این اساس اقدامی کاملاً تروریستی و تجاوزگرانه است.

دونالد ترامپ رئیس‌جمهوری آمریکا بعد از عملیات ترور سپهبد سلیمانی و در موقعیت‌های مختلف گفته که با این اقدام، تروریست شماره یک جهان را از میان برده است و در این میان برخی رسانه‌های غربی نیز در چندین نوبت سعی کردند که شهید سپهبد سلیمانی را یک تروریست معرفی کنند، بنابراین لازم و ضروری است که در برابر این ادعای ناصحیح و تحریف‌آمیز، روشنگری رسانه‌ای صورت گیرد. این امر می‌تواند با ساخت و پخش مستندهایی ویژه از مبارزه سپهبد سلیمانی با تروریست‌ها (اعم از مقابله با گروهک‌های تکفیری) در شبکه‌های برون‌مرزی و به زبان‌های مختلف، بیش از پیش انجام پذیرد.

پیشنهاد می‌شود رسانه‌های برون‌مرزی هرچه بیشتر با ساخت و پخش مستندهای گزارشی مربوط به نقض‌های گسترده حقوق بین‌الملل توسط دولت ترامپ در چهار سال اخیر، آگاهی‌بخشی عمومی در خصوص اقدامات یک‌جانبه و ناقض حقوق بین‌الملل توسط دولت آمریکا تقویت شود.

۷. پیشنهاد پژوهشی

اکنون با انجام این مقاله پژوهشی و آشکار شدن ابعاد حقوقی بین‌المللی اقدام آمریکا در ترور سپهبد سلیمانی و همراهانش، سؤال دیگر می‌تواند این باشد که امکان‌سنجی طرح مسئولیت بین‌المللی آمریکا در این قضیه به چه شکل است و چه سناریوهایی در این خصوص متصور است؟ به نظر می‌رسد پاسخ به این سؤال، نیازمند یک پژوهش جداگانه است که انجام این پژوهش به محققان و پژوهشگران حقوق بین‌الملل، پیشنهاد می‌شود.

منابع و مأخذ

- آقایی، قاسم (۱۳۸۳)، «مداخلهٔ بشردوستانه؛ از ممنوعیت تا ضرورت»، **فصلنامه پژوهش حقوق عمومی**، دوره ۶، شماره ۱۱، صص ۵۵-۱۱۱.
- ابراهیمی، سید نصرالله (۱۳۸۲)، «تجاوز و دفاع در حقوق بین‌الملل»، **مجله حکومت اسلامی**، شماره ۲۹.
- ابراهیمی، محمد و دیگران (۱۳۷۹)، **اسلام و حقوق بین‌الملل عمومی**، تهران سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- احمدی‌نژاد، مریم؛ متاجی؛ محسن و یاسر ایمن‌الرعایا (۱۳۹۵)، «**تسلیح معارضان سوریه از منظر حقوق بین‌الملل**»، **فصلنامه مطالعات حقوق عمومی**، دوره چهل و ششم، شماره ۴، صص ۹۰۶-۸۷۳.
- برانلی، یان (۱۳۸۳)، **حقوق بین‌الملل در اواخر قرن بیستم**، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- افشون، تورج و عبدالحسین الله‌کرم (۱۳۹۷)، «مقایسه رویکرد امنیتی آمریکا و حشد شعبی در عراق؛ عملکرد و چشم‌انداز»، **فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل**، سال یازدهم، شماره ۴۲، صص ۷۲-۴۱.
- جلالی، محمود (۱۳۸۴)، «**تروریسم از دیدگاه حقوق بین‌الملل با تأکید بر حادثه ۱۱ سپتامبر**»، **مجله نامه مفید**، دوره ۱۱، شماره ۵۲، صص ۸۰-۴۹.
- حسینی اکبرنژاد، هاله و حوریه حسینی اکبرنژاد (۱۳۹۷)، «**ترور هدفمند: نقض اصل عدم تقابل در تعهدات بنیادین حقوق بشر و حقوق بشردوستانه**»، **پژوهش‌های حقوقی**، شماره ۳۵.
- دهقان، حسین و سید اصغر جعفری (۱۳۹۸)، **مبانی و اصول دفاعی-امنیتی از دیدگاه امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای (مدظله)**، تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
- رضازاده، حسین و الهام امین‌زاده (۱۳۹۸)، «**مصونیت مستشاران نظامی ایران در عراق و سوریه**»، **فصلنامه مطالعات حقوق عمومی**، دوره ۴۹، شماره ۳، صص ۶۹۳-۶۷۵.
- ضیایی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۸۰)، **حقوق جنگ (حقوق بین‌الملل مخاصمات مسلحانه)**، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- ظریف، محمدجواد و محمد آهنی‌امینه (۱۳۹۱)، «**قتل هدفمند مبانی متعارض در حقوق بین‌الملل با تأکید بر عملیات قتل هدفمند ایالات متحده آمریکا**»، **پژوهش‌های حقوق تطبیقی**، زمستان ۱۳۹۱، دوره شانزدهم، شماره ۴، صص ۳۰-۱.
- علیخانی، مهدی (۱۳۹۴)، **قاعده منع توسل به زور و دفاع مشروع در شرایط قابل پیش‌بینی، مطالعات بین‌المللی**، شماره ۴۴.
- علیاری تبریزی، بهاء‌الدین (۱۳۹۸)، «**قتل هدفمند در آینه اصول و مبانی حقوق بین‌الملل (با تأکید بر قتل‌های هدفمند رژیم اشغالگر قدس و ایالات متحده آمریکا به‌ویژه قتل هدفمند شهید سپهبد قاسم سلیمانی)**»، **پژوهش‌نامه حقوق بشری**، شماره ۱۸.

فقیه حبیبی، علی (۱۳۹۵)، «جایگاه حقوق بشردوستانه در اسلام و اسناد بین‌المللی»، پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، دوره ۶ شماره ۲، صص ۱۰۳-۸۱.

قاسمی، غلامعلی (۱۳۹۵)، «چالش‌های اصل عدم‌مداخله و جایگاه آن در حقوق بین‌الملل»، آفاق امنیت، شماره ۳۳، صص ۱۷۲-۱۴۳.

موسوی، سید فضل‌الله و مهدی حاتمی (۱۳۸۵)، «دفاع مشروع پیش‌دستانه در حقوق بین‌الملل»، فصلنامه حقوق، شماره ۷۲، صص ۳۲۴-۳۰۳.

مرادی، عبدالله (۱۳۹۵)، «عملیات روانی علیه سپاه در الگوی تخاصم راهبردی دشمن»، مطالعات عملیات روانی، شماره ۴۴، صص ۱۳۷-۱۰۸.

محمدی، سیدمهران (۱۳۹۷)، «حمله موشکی ایالات‌متحده آمریکا به سوریه از منظر حقوق بین‌الملل»، پژوهش ملل، دوره سوم، شماره ۳۱.

منتظران، جاوید (۱۳۹۸ الف)، «آثار حقوقی بین‌المللی تروریستی نامیدن سپاه»، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، قابل‌دسترسی در:

<http://www.css.ir/fa/content/114806>

منتظران، جاوید (۱۳۹۸ ب)، «حمله به حشدالشعبی، نقض توافقنامه امنیتی عراق - آمریکا»، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، قابل‌دسترسی در:

<http://www.css.ir/fa/content/114991>

Afzal, M (2020), "Around the halls: Experts react to the killing of Iranian commander Qassem Soleimani", Available at: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/01/03/around-the-halls-experts-react-to-the-killing-of-iranian-commander-qassem-soleimani>

Anand, R. P (1986), **Sovereignty of States in a Interdependent World**. collected courses of the Hague Academe of International Law p. 37

Anderson, K (2009), **Targeted Killing in U.S. counter – terrorism Strategy and Law**, George Town University Law center.

Bellinger, J (2020), "Does the U.S. Strike on Soleimani Break Legal Norms?" Available at: <https://www.cfr.org/in-brief/does-us-strike-soleimani-break-legal-norms>

Ben-Meir, A (2020), "Killing Soleimani Undermines Global Order", Available at: <http://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/killing-soleimani-undermines-global-order/>

Bernhard, Rudolf (2002), **Encyclopedia of public international law Vo1. 10**, Amsterdam: North-Holland

Foreign Terrorist Organizations (2019), Available at: <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>

- france24 (2020), "Iraq parliament passes resolution to expel US-led coalition troops from country", Available at: <https://www.france24.com/en/20200105-iraq-parliament-passes-resolution-to-expel-us-led-coalition-troops-from-country>
- Henckaerts, J. M. and Doswald-Beck, L (2005), **Customary International Law Cambridge**, Cambridge University Press, Vol. 1, 3.
- Human Rights watch (2011), "US targeted killing and International Law", Available at: <http://www.hrw.org/news>.
- ICJ (1986), **Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua** (Nicaragua v United States) (Merits), ICJ, Rep 14.
- ICJ (2005), "**Armed Activities on the Territory of the Congo**", (DRC V Uganda), ICJ, Rep 201.
- ICTY, (1996), **Karadzic and Meladic Case**, Review of The Indictment, 11 July.
- ILM (2009), **Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory** (Advisory Opinion) 2004, 43 ILM 1009.
- Kadhim,A (2020), "By killing Soleimani, the United States destroyed its relationship with Iraq", Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/by-killing-soleimani-the-united-states-destroyed-its-relationship-with-iraq/>
- Mednicoff, D (2020), "The U.S.Iran Conflict and the Consequences of Breaking International Laws", Available at: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/us-iran-conflict-and-consequences-breaking-international-laws-113046>
- middle East Monitor (2020), "Iraq complains to UN over US attacks; summons US envoy", Available at: <https://www.middleeastmonitor.com/20200105-iraq-complains-to-un-over-us-attacks-summons-us-envoy/>
- Nikołajew, J (2013), **the concept and classification of special missions under international law doctrine**, Review of comparative law, Volume XVIII, pp 129-146.
- Nils M (2008), **Targeted Killing in International Law Oxford**: Oxford University
- reuters (2020), "Factbox: Reactions to the killing of Iranian general in a U.S. air strike", Available at: <https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-blast-reaction-factbox/reactions-to-the-killing-of-iranian-general-in-a-u-s-air-strike-iduskbn1z2070>
- Ronzitti, N (2006), "The Expanding Law of Self-Defense", **Journal of Conflict and Security Law**, Published by Oxford University.

- Rudolf, I (2020), "protecting iraq's sovereignty amid geopolitical tensions around iran", Available at: <https://dgap.org/en/research/publications/protecting-iraqs-sovereignty-amid-geopolitical-tensions-around-iran>
- Stevenson, J (2020), "American Foreign Policy Is Broken. Suleimani's Killing Proves It", Available at: <https://www.nytimes.com/2020/01/04/opinion/trump-soleimani-strike.html>
- Tams, Christian J. (2009), "The Use of Force against Terrorists", **The European Journal of International Law**, Vol. 20, No 2.
- Twitter ,realDonaldTrump: 3Jan 2020, Available at: <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/1213096351296299017?lang=en>
- US Statement by the Department of Defense (2020), The US Statement by the Department of Defense, Available at: <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2049534/statement-by-the-department-of-defense/>
- U.S.–Iraq Status of Forces Agreement (2008), Available at: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/USIraqi_SOFA-en.pdf
- Washingtonpost (2020), "Trump says Iranian military leader was killed by drone strike 'to stop a war,' warns Iran not to retaliate", Available at: https://www.washingtonpost.com/world/iran-strike-live-updates/2020/01/03/3779f55c-2e33-11ea-bcb3-ac6482c4a92f_story.html